

Citation:

R. Feenstra, Levensbericht J.J.S. Gilissen, in:
Jaarboek, 1989, Amsterdam, pp. 148-151

Joannes Josephus Sophia Gilissen

John Gilissen

31 augustus 1912–6 april 1988

Op 6 april 1988 overleed te Brussel ons buitenlands lid John Gilissen (zijn officiële voornamen waren Joannes Josephus Sophia), Belgisch jurist en historicus van internationale faam, die door bijzondere banden met Nederland verbonden was.

Geboren te Dendermonde op 31 augustus 1912 bracht hij de jaren van de eerste wereldoorlog met zijn ouders in Engeland door. Na terugkeer in België bezocht hij achtereenvolgens een Nederlandstalige lagere school in Antwerpen en een Franstalig Atheneum in Brussel. Hij werd daardoor volledig tweetalig, hetgeen zijn latere carrière in niet geringe mate beïnvloed heeft. Na rechten en geschiedenis gestudeerd te hebben aan de Vrije Universiteit van Brussel werd hij in 1936 assistent, in 1940 docent en in 1946 hoogleraar aan deze universiteit, zowel aan de Nederlandstalige als aan de Franstalige afdeling; later, na de splitsing, was hij een van de zeer weinigen die zowel aan de Vrije Universiteit van Brussel als aan de Université Libre de Bruxelles een professoraat vervulde. Sinds 1938 bekleedde hij tegelijkertijd steeds een (deeltijdse) functie bij de magistratuur: eerst als substituut van de procureur des Konings, later als substituut van de Auditeur Generaal, dat wil zeggen bij de militaire rechtspraak (waaronder ook de berechting van het 'incivisme' tijdens de Duitse bezetting viel en nog steeds valt), tenslotte, van 1965 tot 1982 als Auditeur Generaal, de hoogste openbare aanklager bij het Militair Gerechtshof. Ook deze laatste functie verhinderde niet dat hij aan beide Brusselse universiteiten hoogleraar bleef. Zijn leeropdrachten beperkten zich niet tot de rechtsgeschiedenis; daarnaast doceerde hij in het Nederlands verschillende aspecten van de geschiedenis van de nieuwste tijd, met name 'actuele geschiedenis' (titel van een reeks publikaties, waarin hij verschillende deeltjes geschreven heeft o.a. over China, Zuid-Afrika en de USSR).

Zijn voornaamste verdiensten als geleerde liggen op het gebied van de rechtsgeschiedenis. Als synthese van zijn didactische activiteiten op dit terrein verscheen in 1979 zijn *Introduction historique au droit*; in 1981 volgde een Nederlandse editie onder de titel *Historische inleiding tot het recht*. Dit werk bestaat, zoals de ondertitel ook aangeeft, uit drie gedeelten, respectievelijk genaamd *Overzicht van de wereldgeschiedenis van het recht* (van dit gedeelte bestaat een tweede druk met de, duidelijker, ondertitel *Ontstaan en evolutie van de belangrijkste rechtsstelsels*, 1986), *De bronnen van het recht in de Belgische gewesten sedert de 13e eeuw* en *Geschiedenis van het privaatrecht*. Het boek, waarvan in 1986 ook een Portugese vertaling verscheen, weerspiegelt uiteraard niet alleen de resultaten van zijn onderwijs maar ook die van zijn wetenschappelijke activiteiten, welke enerzijds op gedetailleerd bronnenonderzoek, anderzijds op brede synthese gericht waren.

Als belangrijkste categorie van zijn vele goed gedocumenteerd detailstudies mogen genoemd worden die op het gebied van de zogenaamde receptie van het Romeinse

recht en van de optekening van de costumen in de Nederlanden, met name: *Les légis-tes en Flandre aux XIIIe et XIVe siècles*, 1939; *Les phases de la codification et de l'homologation des coutumes dans les XVII provinces des Pays-Bas*, 1950. In deze laatste studie heeft hij voor het eerst ook de Noordelijke Nederlanden in zijn onderzoek betrokken. Van deze onderwerpen uit kwam hij tot enkele boeiende studies over het thema *Loi et coutume* – in 1982 nog kwam hij daarop terug in zijn, in de serie *Typologie des sources du moyen âge* verschenen monografie *La coutume* – en daarmee samenhangende algemene thema's (*les lacunes du droit; le pluralisme juridique*), alsmede tot een aantal zeer waardevolle artikelen over onderwerpen uit de geschiedenis van het Belgische privaatrecht.

Een tweede categorie van zijn geschriften wordt gevormd door zijn studies over de geschiedenis van de parlementaire instellingen van België (met name twee monografieën over *Le régime représentatif* in België, vóór en na 1790), over de totstandkoming en invloed van de Belgische grondwet van 1831, over de ontwikkeling van het kiesstelsel in de landen van de Benelux en over de eerste administratieve organisatie van België ten tijde van de Tijdelijke Regering.

De negentiende-eeuwse rechtsgeschiedenis heeft ook verder zijn bijzondere aandacht gehad: voor de banden met Nederland is hier vooral van belang zijn op interessant onuitgegeven materiaal berustende studie over de rol die de Belgische Commissie van 1816 bij de beoordeling van het Ontwerp Burgerlijk Wetboek voor het Koninkrijk der Nederlanden gespeeld heeft.

Internationaal heeft hij vooral bekendheid gekregen door de magistrale syntheses die hij heeft gepubliceerd in de sinds 1950 door hem uitgegeven *Recueils de la Société Jean Bodin pour l'histoire comparative des institutions*. De Société Jean Bodin organiseert congressen van historische rechtsvergelijking over één centraal thema. Gilissen is gedurende meer dan 35 jaar de ziel van deze organisatie geweest: tot 1984 als secretaris-generaal, daarna als voorzitter. Hij heeft ernaar gestreefd in dit kader historici, rechtshistorici en moderne juristen uit alle landen van de wereld samen te brengen en dit is hem wonderwel gelukt. Naast een aantal detailrapporten over België heeft hij voor vrijwel al deze congressen een omvangrijk 'rapport général' geschreven. Daarin wist hij de essentie uit de betogen van de, in de loop der jaren in getal steeds toenemende, rapporteurs voor bepaalde tijdperken of landen te halen en deze te verwerken in een uiterst heldere samenvatting, welke eerst mondeling werd voorgedragen op de slotzitting van het congres (meestal na nachtelijke voorbereiding) en dan in uitgewerkte vorm gepubliceerd.

Als deel van zijn internationale activiteiten moge ook genoemd worden de door hem opgezette en met onvolprezen doorzettingsvermogen geleide losbladige bibliografie in negen delen *Introduction bibliographique à l'histoire du droit et à l'ethnologie juridique*, Brussel 1963–1988, die nagenoeg alle landen van de wereld omvat. Het behoeft niet te verwonderen dat hij, in 1961, tevens een van de oprichters was van de 'Association internationale d'histoire du droit et des institutions'.

Gilissen heeft zeer bijzondere verdiensten gehad op het gebied van de wetenschappelijke samenwerking tussen Belgische en Nederlandse rechtshistorici. Van 1950 tot zijn dood was hij lid van de dagelijkse redactie van het Belgisch-Nederlandse *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*; sinds 1970 zat hij, als oudste redacteur, de redactievergaderingen voor. In zijn functie van secretaris, later voorzitter, van de Konink-

lijke Commissie voor de Oude Wetten en Verordeningen van België heeft hij zeer veel gedaan voor het totstandbrengen en uitvoeren van een Nederlands-Belgisch project tot bewerking en uitgave van de rechtspraak van de Grote Raad van Mechelen. In dit kader werden in 1973, bij de herdenking van de oprichting van de Grote Raad (1473), zijn verdiensten erkend door de verlening van het Grootkruis in de Orde van Oranje-Nassau. In 1976 werd hij tot buitenlands lid van onze Akademie benoemd.

Zijn sprankelende geest, zijn onvoorstelbare werkkraft, zijn grote organisatorische gaven vormden niet het enige geheim van de successen die hij op velerlei gebied wist te behalen. Zijn innemende en hartelijke persoonlijkheid heeft zeker een minstens even grote rol gespeeld. Hij gaf zich veel moeite om met degenen met wie hij wetenschappelijk samenwerkte ook een band van mens tot mens te creëren. Wanneer congressen of besprekingen in Brussel plaatsvonden, was het gastvrij onthaal in zijn woning aan de Beeldhouwerslaan in Ukkel steeds een factor van betekenis. In dit verband moge ook zijn vrouw genoemd worden, die hem, tot kort voor haar dood in 1978, in alles op een zeer bijzondere wijze terzijde stond.

Naast de internationale wereld van juristen en historici verliest in het bijzonder de kleine kring van Belgische en Nederlandse rechtshistorici in Gilissen een groot leidsman en een trouw vriend.

Een lijst van zijn geschriften vindt men in *Liber Amicorum John Gilissen*, Antwerpen, 1983, XV-XXXI. Als meest uitvoerige en diepgaande beschouwing over zijn leven en werk moge genoemd worden de herdenking door Ph. Godding in Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis, 57, 1989, 3-19 (met een aanvulling op de lijst van geschriften); vgl. ook *ibidem*, 56, 1988, 275-278.